

Enciklopedijski časopisi

Zdenko Jecić

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Darija Domijan

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

SAŽETAK: U ovom je radu istražen enciklopedijski časopis kao posebna vrsta periodične publikacije, njegov odnos prema srodnim, npr. popularnoznanstvenim časopisima te napose odnos prema enciklopedičkim djelima. Dan je prikaz četiriju povijesnih časopisa koji u svojem naslovu ili podnaslovu nose pridjevak enciklopedijski: *Journal encyclopédique*, *Giornale enciclopedico*, *Magasin encyclopédique*, te *Isis, oder encyclopädische Zeitung*, te prikaz enciklopedičkih principa karakterističnih za enciklopedijske časopise: sveobuhvatnost, ažurnost, konsolidiranost, organiziranost. Odlike enciklopedijskih časopisa potanko su istražene enciklopedičkom analizom dvaju hrvatskih primjera: *Znanje i radost*, te *Drvo znanja*. Istraživanjem je pokazano da je enciklopedijski časopis periodična publikacija koja sveobuhvatno obrađuje sva područja ljudskoga znanja, interesa i djelatnosti, objavljujući priloge koji produbljuju spoznaje o poznatim pojmovima, ali i informiraju čitatelja o najnovijim dostignućima i spoznajama. Kao osnovne razlike u odnosu na popularnoznanstvene časopise pokazali su se sveobuhvatnost i odabir tema, metodičko izlaganje te veća usmjerenost na tercijarne informacije. Uz dodatak indeksâ tema, koji mogu biti tiskani ili elektronički, svestrano pretraživi i mrežno dostupni, enciklopedijski časopisi postaju oblik referentne literature te ujedno vrstom enciklopedičkih djela.

Ključne riječi: *enciklopedijski časopis, enciklopedička djela, referentna literatura*

Uvod

Već više od 250 godina u svijetu postoje časopisi koji se nazivaju enciklopedijskima. Da enciklopedijski časopis (engl. *encyclopedia journal*, *magazine*; njem. *enzyklopädische Zeitschrift*; franc. *magasin, journal, revue encyclopédique*; tal. *giornale enciclopedico*) danas postoji i kao stručni termin, svjedoči frekvencija njegove uporabe na internetu¹.

Ipak, što su to enciklopedijski časopisi, po čemu se oni razlikuju od sličnih, znanstvenih, znanstvenopopularnih časopisa, časopisa za „pouk i zabavu“ i dr., da-

¹ Na pretragu točne fraze »enciklopedijski časopis« internetna tražilica Google daje 21 300 rezultata (3. 6. 2011).

nas je u stručnoj javnosti razmjerno nepoznato. Stoga je ovaj rad nastojanje da se pridonese definiranju pojma enciklopedijski časopis, te napose istraži što je to enciklopedičko u takvom časopisu, može li se on smatrati vrstom enciklopedičkoga djela, te koje je mjesto takvim časopisima u leksikografiji i enciklopedici.

Istraživanje provedeno u ovom radu ograničilo se na časopise koji, bilo u naslovu, bilo u podnaslovu, imaju pridjevnik enciklopedijski, premda postoje i njima vrlo srodni časopisi, koji bi se također mogli smatrati enciklopedijskima.

Također, iako se prema knjižničarskoj podjeli časopisom smatra samo periodična publikacija koja izlazi u redovitim razmacima, kraćim od godine dana, a dužim od petnaest dana², pod nazivom časopis u ovom se radu podrazumijeva svaka serijska publikacija, tj. publikacija bez unaprijed utvrđena kraja izlazenja, objavljena na bilo kojem mediju u uzastopnim posebnim sveščićima ili dijelovima, koji obično nose brojčane i/ili kronološke oznake, a koja obuhvaća periodičke publikacije (časopise, revije, magazine), te novine, godišnjake i nizove knjiga³.

1. Povijesni razvoj enciklopedijskih časopisa

Izumom tiskarske preše J. Gutenberga 1436. te ustanovljivanjem poštanskih služba kojima su tiskovine mogle biti raspačavane (u Francuskoj 1464., Engleskoj 1478. i Njemačkoj 1502) stvorene su pretpostavke za pojavu novina i časopisa kao prvih proširenih medija kojima su svježije vijesti i druge informacije mogle stizati do većega broja čitatelja. Dok su novine (franc. *gazette*) tjedno ili dnevno donosile najnovije vijesti iz politike i drugih područja ljudskih djelatnosti i života, časopisi (franc. *journal*) su pretežno obrađivali teme iz znanosti, književnosti i kulture.

Prvim se časopisom uopće smatra francuski *Journal des Sçavans* (1665–1792), što ga je u Parizu pokrenuo Denis de Sallo⁴; isprva je izlazio kao tjednik, potom kao mjesečnik. Od svojih je početaka donosio prikaze i recenzije znanstvenih radova, ali i najraznovrsnije priloge za koje su bili zainteresirani ućeni ljudi (eruditi, engl. *man of letters*), npr. povijesne, humanistićke, religiozne priloge, biografije poznatih ljudi i dr. Također je bio važan za širenje znanstvenih informacija, udio kojih se tijekom godina povećavao. Po uzoru na taj časopis u Rimu je počeo izlaziti talijanski časopis *Giornale de'Letterati* (1668–1683), a pokrenuo ga je Francesco Nazzari⁵, dok je u Leip-

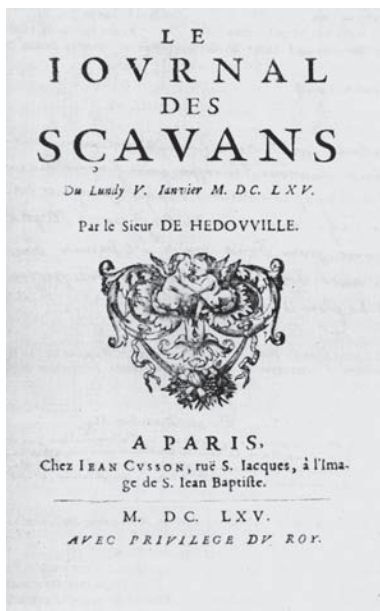
² Natuknica »časopis«, Hrvatska enciklopedija, Vol. II (Be–Da), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2000.

³ Natuknica »serijska publikacija«, Hrvatska enciklopedija, Vol. IX (Pri–Sk), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2007.

⁴ Denis de Sallo (1626–1669), francuski pisac.

⁵ Francesco Nazzari (1634–1714), talijanski svećenik, književni kritičar i novinar.

zigu počeo izlaziti njemački časopis *Acta eruditorum* (1682., 1732–82), u izdanju Otta Menckea⁶. Na modelu tih časopisa u XVIII. st. afirmirao se enciklopedijski časopis.

Slika 1. Naslovnica časopisa *Journal des Sçavans* (1665)⁷

Nasuprot časopisima usmjerenima prema širem obrazovanom čitateljstvu, u izdanju privatnih poduzetnika kakav je bio *Journal des Sçavans*, ubrzo se počinju pojavljivati i znanstveni časopisi u izdanju akademskih institucija i udruženja. Isprva posvećeni svim znanostima, tijekom vremena se počinju specijalizirati. Prvi je takav časopis bio britanski *Philosophical Transactions of the Royal Society* (1665–), a pokrenulo ga je prirodnoznanstveno udruženje Royal Society iz Londona; njegov je izdavač i prvi urednik bio Henry Oldenburg⁸. Časopis je bio posvećen isključivo znanstvenim temama, a njegov cilj da izvještava o najnovijim poduhvatima, istraživanjima i djelima darovitih ljudi iz mnogih važnih dijelova svijeta⁹.

Premda su znanstveni časopisi do danas ostali glavno sredstvo za distribuciju izvornih znanstvenih radova, pojedini su se izvorni radovi još neko vrijeme objavlji-

⁶ Otto Mencke (1644–1707), njemački erudit, profesor etike i politike.

⁷ Izvor URL: http://en.wikipedia.org/wiki/File:1665_journal_des_sçavans_title.jpg (19. I. 2012).

⁸ Henry Oldenburg (1619–77) njemački teolog, prirodoslovac i erudit; bio je prvi sekretar britanskog Royal Societyja.

⁹ Puni naslov časopisa je *Philosophical transactions: giving some account of the present undertakings, studies, and labours of the ingenious in many considerable parts of the world.*

vali u časopisima enciklopedijskoga tipa, ponajprije zbog njihova liberalizma i kraćega vremena potrebnoga za objavu rezultata istraživanja¹⁰.

Iz skupine časopisa namijenjenih eruditima, njihovoj informiranosti o najnovijim otkrićima, te podizanju njihove opće razine znanja o svijetu što ih okružuje, u XVIII. st. izdvajaju se časopisi koji se nazivaju enciklopedijskima. Ti su časopisi u svakom pogledu zrcalili duh nastupajućega prosvjetiteljstva, veličajući najšire znanje i pouku pojedinca kao ideale.

S jedne ih strane možemo smatrati pretečom današnjih popularnoznanstvenih časopisa, kojima, međutim, uglavnom nedostaje te širine u obradi najraznovrsnijih tema, pa se usredotočuju na prirodnoznanstvene teme (npr. hrvatski časopis *Priroda*, američki *Scientific American* ili *Nature*, od kojih potonja dva često donose članke razumljive samo stručnjacima iz tih područja, a kadšto i izvorne znanstvene radove), geografske teme (npr. hrvatski *Meridijani*, američki *National Geographic*, njemački *Geo*). Stoga pravi suvremeni sljednici prvih enciklopedijskih časopisa i danas često nose pridjevnik enciklopedijski.

1.1. *Journal encyclopédique ou universel par une société de gens de lettres (1756–93)*

Časopis je osnovao Pierre Rousseau¹¹, a počeo ga je izdavati nakladnik Everard Kints u Liègeu. Izlazio je na francuskom jeziku kao dvotjednik od 1756. do 1793., tj. punih 37 godina. Vodio se duhom prosvjetiteljstva, napose enciklopedizmom Diderotove i D'Alembertove *Enciklopedije*, pa je čak i cjeli niz enciklopedista surađivao s tim časopisom, među njima i Voltaire. Kako je stajalo u njegovu prospectusu iz 1755., cilj mu je bio svaka dva tjedna predstaviti sve što se u Europi važno dogodilo u znanosti i umjetnosti (Höppner 2010., 16).

U njemu su se objavljivali osvrti na djela erudita, zbornike radova znanstvenih udruženja, kazališne komade, romane, radove iz područja historiografije, filozofije, prava, politike, religije, putovanja i lijepih umjetnosti. Važnu su ulogu u tom časopisu imali i sažetci znanstvenih dijela te izvještaji o najnovijim znanstvenim otkrićima u medicini, kemiji, fizici, matematici. Gospodarstvenim temama bili su posvećeni pojedini članci, ali i tečajne i cjenovne liste, te dolasci i odlasci brodova. Posljednji dio časopisa bio je posvećen aktualnim događajima u svim europskim zemljama, obljetnicama rođenja i smrti poznatih osoba te najavama važnijih tiskanih djela. Nedostatak kazala ili ikakva drugoga sredstva za snalaženje među sadržajem razlog je

¹⁰ Isprva se za većinu znanstvenih časopisa zahtijevalo da prije objavljivanja nekoga rada on bude javno prezentiran i obranjen, pa je od otkrića do njegova objavljivanja katkada prošlo više godina.

¹¹ Pierre Rousseau (1716–1785), francuski novinar i dramaturg; bio je urednik časopisa *Journal encyclopédique* do 1769., kada je u Bouillonu osnovao časopis *Le Journal politique*.

što je to djelo istraživano manje od sličnih časopisa toga doba, npr. *Mercuria, L'Année Littéraire*, ili *Le Journal de Trévoux* (Lénardon 1959., 2).

Slika 2. Naslovnica časopisa *Journal encyclopédique* (1778)¹²

1.2. *Giornale enciclopedico* (1774–97)

Giornale enciclopedico pokrenuo je 1774. u Veneciji Domenico Caminer¹³, kao sljednika njegova dotadašnjeg časopisa *L'Europa Letteraria* (1768–73). Suosnivač obaju časopisa i važan suradnik bio je Alberto Fortis¹⁴. Vođenje časopisa preuzela je 1777. Domenicova kći Elisabetta Caminer¹⁵, koja ga je uređivala do smrti 1796. Tijekom vremena časopis je mijenjao naziv: *Nuovo giornale enciclopedico* (1782–89) i *Nuovo giornale enciclopedico d'Italia* (1790–97). Časopis je bio inspiriran francuskim enciklopedistima, tj. sakupljanjem, organiziranjem i objavljivanjem znanja iz različitih područja. Kako bi čitatelje informirala o najnovijim publikacijama i intelektualnim projektima Europe, Caminer je okupila najistaknutije talijanske spisatelje i znanstvenike koji su slali priloge u obliku eseja i prikaza knjiga.

¹² Izvor URL: <http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:JournalEncyclopedique.jpg> (19. 1. 2012).

¹³ Domenico Caminer (1721–1795), talijanski novinar i publicist.

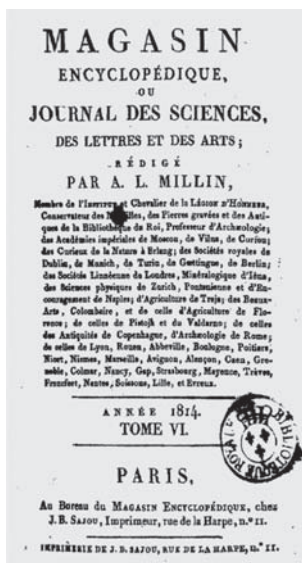
¹⁴ Alberto Fortis (1741–1803), talijanski prirodoslovac i putopisac.

¹⁵ Elisabetta Caminer Turra (1751–96), talijanska spisateljica i novinarka.

1.3. *Magasin encyclopédique* (1795–1816)

Časopis *Magasin encyclopédique* pokrenut je 1795. u Parizu, a njegov je urednik bio Aubin-Louis Millin de Grandmaison¹⁶. Izlazio je na francuskom jeziku, u šest svezaka godišnje. U Parizu je 1819. izdan abecedni indeks¹⁷ članaka svih 122 sveska časopisa. Od 1817. do 1818. izišlo je dvanaest svezaka časopisa pod nazivom *Annales encyclopédiques*, također pod vodstvom Millin de Grandmaisona.

Časopise *Magasin encyclopédique* i *Annales encyclopédiques* naslijedio je mjesечnik *Revue encyclopédique ou analyse raisonnée des productions les plus remarquables dans la littérature, les sciences et les arts* (1819–1835), što ga je 1819. pokrenuo Marc Antoine Jullien¹⁸. U petnaestak godina izlaženja, časopis je postao jedan od najizvršnijih i najutjecajnijih časopisa epohe¹⁹. Njegov je duh nastavljen na francuskom govornom području u časopisu *Nouvelle revue encyclopédique* (1846–48), u izdanju pariških nakladnika, braće Didot.

Slika 3. Naslovnica časopisa *Magasin encyclopédique* (1814)²⁰

¹⁶ Aubin-Louis Millin de Grandmaison (1759–1818), francuski antikvar, prirodoslovac i erudit.

¹⁷ Sajou, J. B. *Table générale des matières par ordre alphabétique des 122 vol. qui composent le Magasin encyclopédique*. Pariz 1819.

¹⁸ Marc Antoine Jullien (1775–1848), francuski revolucionar i erudit.

¹⁹ »Zeitungen u. Zeitschriften«. Pierer's Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe, 4. izdanje, Vol. XIX (Weck-Z). Heinrich August Pierer, Altenburg 1857–1865.

²⁰ Izvor URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k106002k/f2.image.langFR> (19. I. 2012).

1.4. *Isis, oder encyclopädische Zeitung, vorzüglich für Naturgeschichte, vergleichende Anatomie und Physiologie (1817–1848)*

Časopis je pokrenuo Lorenz Oken²¹, u nakladi leipziškog izdavača Friedricha Arnolda Brockhauša. Bio je to jedan od najvažnijih časopisa njemačkoga romantizma (Höppner 2010., 1), a po strukturi i sadržaju bio je sličan francuskome *Journal encyclopédique*. U *Isisu* su se objavljivali eseji i bilješke iz područja prirodnih znanosti (napose medicine), ali i drugih područja, kao što je književnost, koja je često bila u službi ilustriranja pojedine znanstvene teme obrađene u broju. Svaki je broj započinjao filozofskim ili ekonomskim raspravama, pjesmama, cjenovnicima, putopisima, političkim člancima i sl.; najveći je dio časopisa posvećen prirodnoznanstvenim tekstovima, a broj bi završavao kratkim vijestima, recenzijama ili pjesmama. Kadšto su se javljali i politički komentari, zbog kojih je sud u Weimaru naložio Okenu da prestane s izdavanjem časopisa ili da se odrekne profesure na jenskom sveučilištu; Oken je odabrao potonje, pa je mjesto profesora ponovno zauzeo tek poslije, na Münchenskom sveučilištu.

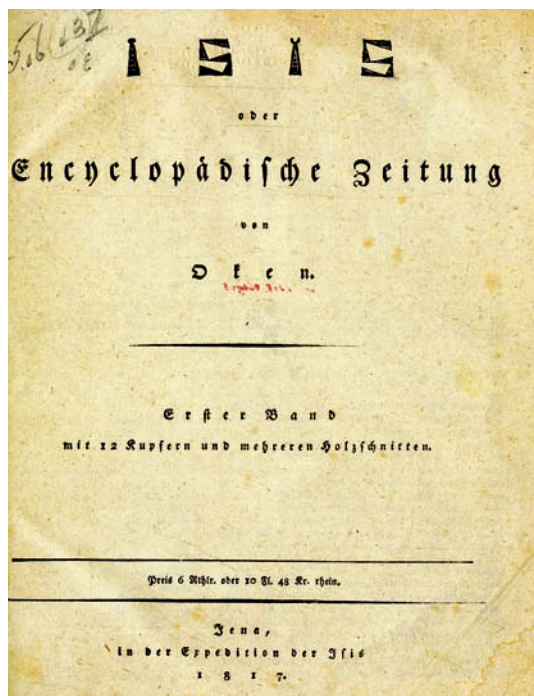
Što se tiče tematske usmjerenosti *Isisa*, u prvom broju stoji kako je to »enciklopedijski časopis, koji obuhvaća sva četiri carstva prirode, elemente, minerale, biljke i životinje, kao i carstvo ili carstva duha...«²². Nadalje se objašnjava da je cilj časopisa »svestrano i pravodobno širenje svih ljudskih otkrića, te svestrano i temeljito recenziranje svih duhovnih dosegâ u znanosti, umjetnosti, industriji i rukotvorstvu.«²³

Od 1822. *Isis* je bio glasilo udruge njemačkih prirodoslovaca i liječnika (Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte).

²¹ Lorenz Oken (1779–1851), njemački liječnik i prirodoslovac, jedan od najvažnijih prirodoslovaca svojega doba, osnivač Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte, koje je postalo modelom brojnim budućim udrugama za promicanje znanosti.

²² *Isis, oder encyclopädische Zeitung, vorzüglich für Naturgeschichte, vergleichende Anatomie und Physiologie*, Br. 1. Jena, 1817. str. 1. URL: <http://zs.thulb.uni-jena.de/content/main/journals/isis.xml> (28. VI. 2011).

²³ Ibid.

Slika 4. Naslovnica časopisa *Isis* (1817)²⁴

2. Odlike enciklopedijskih časopisa

Iz navedenih primjera enciklopedijskih časopisa XVIII. st. i XIX. st. stvara se predodžba o tome što bi enciklopedijski časopis trebao biti. No, želi li se detaljnije definirati taj pojam, potrebno je istražiti koja je to specifična razlika što ga izdvaja iz skupine srodnih časopisa, koja su to svojstva što ga čine enciklopedijskim i, naposljetku, što podrazumijeva pridjev enciklopedijski.

Prema nekim rječnicima, pridjev *enciklopedijski* znači:

1. koji se odnosi na enciklopediju, 2. sveobuhvatan, svestran²⁵,
covering a wide range of subjects; possessing wide and varied information²⁶,

²⁴ Izvor URL: <http://books.google.hr/books?id=Zz09AQAIAAJ> (19. I. 2012).

²⁵ Natuknica »enciklopedijski«. Rječnik hrvatskog jezika, Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga, Zagreb 2000.

²⁶ Natuknica »encyclopedia«. The World Book Dictionary, Vol. 1, World Book, Inc., Chicago, London, Sydney, Toronto 1994.

a kao prilog *enciklopedijski* znači:

tako da bude kao u enciklopediji; temeljito, sveznajuće²⁷.

Prema tome bi enciklopedijski časopis bio onaj koji pokriva širok izbor tema, donosi sveobuhvatne, svestrane informacije, temeljito, sveznajuće, kao u enciklopediji. I koliko god se posezanje za rječničkim definicijama pri razjašnjenju nekoga pojma može činiti trivijalnim pristupom, u ovom slučaju on daje dobre rezultate, koji se poklapaju s našim viđenjem enciklopedičkih odlika enciklopedijskih časopisa.

U pokušaju da definirano enciklopedička načela, tj. odlike enciklopedičkih djela po kojima se ona razlikuju od ostalih, djelomično derivirajući Katzove značajke prema kojima se enciklopedička djela vrednuju (Katz, 1978), kao načela primjenjiva na enciklopedijske časopise izdvajamo:

- sveobuhvatnost,
- ažurnost,
- konsolidiranost,
- organiziranost.

2.1. Sveobuhvatnost

Načelo sveobuhvatnosti podrazumijeva nastojanje da se u enciklopedičkim djelima obuhvati i prikaže bilo cjelokupno znanje (opća djela), bilo znanje nekog određenoga područja (strukovna, nacionalna i regionalna djela), tj. da se ništa bitno ne ispusti, zadovoljavajući pritom interese što širega kruga ljudi. To je načelo obilježje po kojem se enciklopedička djela razlikuju od drugih. Pritom se sveobuhvatnost ne odnosi samo na najširi izbor tema ili pojmova koji će u nekom djelu biti obrađeni, već i na svestranost obrade pojedinih tema ili pojmova iz najrazličitijih kutova gledanja.

Takvo tumačenje potkrepljuje i etimologija riječi enciklopedija, kako se objašnjava u Hrvatskoj enciklopediji²⁸: »U ant. pisaca Strabona (početak I. st.) i Plutarha (sredina I. st.) susreće se doduše zametni izričaj ἐγκύκλιος παιδεία (enkýklios paideía), ali tek u značenju sustavna i opća naobrazba... Pa ipak, ni stari se Rimljani još ne odvajaju od izvornoga helenskoga značenja polaznoga pojma (tj. kao opće izobrazbe ili općenite naobrazbe), pa ni onda kada – kao Vitruvije – donose poluprijevod »*encylios doctrinarum omnium disciplina*«.

²⁷ Natuknica »enciklopedija«. Hrvatski enciklopedijski rječnik, Vol. III (Doh–Gra), EPH, Novi Liber, Zagreb 2004.

²⁸ Natuknica »enciklopedija«. Hrvatska enciklopedija, Vol. III (Da–Fo), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2001.

Kao i kod enciklopedičkih djela, načelo sveobuhvatnosti osnovna je razlikovna odlika među enciklopedijskim i sličnim časopisima. Tako će se u enciklopedijskom časopisu osim tema iz područja prirodnih, društvenih, humanističkih znanosti, geografije i tehnike, naći teme iz književnosti, umjetnosti, kulture, športa i rekreacije, dok će npr. popularnoznanstveni časopis ili časopis za kulturu, umjetnosti ili sl. obrađivati samo jedan dio tih tema, ovisno o osnovnoj orijentaciji časopisa. Ipak, da i enciklopedijski časopisi ne uspijevaju uvijek ostvariti sveobuhvatnost, svjedoči i članak o novinama i časopisima iz Pierer's Universal-Lexikona iz sredine XIX. st.: »Čisto enciklopedijski časopisi su zapravo doseg našega doba s njihovom enciklopedijskom tendencijom, pri čemu još nikome nije pošlo za rukom u potpunosti provesti enciklopedijsko nastojanje u njezinu punom obuhvatu, već u njima uvijek prevladava jedna ili druga znanost ... tako npr. u Okenovu Isisu prevladava prirodnoznanstvo, posebno zoologija i zootomija«²⁹.

2.2. Ažurnost

Ažurnost je svojstvo po kojem se enciklopedijski časopisi ne razlikuju od drugih srodnih časopisa, pa ni od drugih časopisa općenito. Međutim, mogućnost da se, zahvaljujući kratkom vremenskom razmaku među izlascima pojedinih brojeva (svezaka), stalno bude ažuran, u tijeku najnovijih događanja i spoznaja, nedostignuti je ideal kojem tradicionalna enciklopedička djela teže, a enciklopedijski ga časopisi po svojoj prirodi ostvaruju od samih početaka izlaženja.

Tradicionalno se ažurnost tiskanih enciklopedičkih djela postiže izradom njihovih obnovljenih izdanja u razmjerno pravilnim vremenskim razmacima, dopunskim svescima pojedinih izdanja s ažuriranim podacima i novim spoznajama u obliku novih ili obnovljenih članaka, ili se do izlaska novog izdanja oni iz godine u godinu kontinuirano objavljuju u godišnjacima.

Unatoč velikom trudu uloženom u obnavljanje tiskanih djela, ona ipak dijelom pate od neažurnosti. Tek je pojavom internetskih izdanja enciklopedičkih djela omogućeno njihovo trenutačno ažuriranje, koje se može mjeriti s kvalitetom enciklopedijskih časopisa.

Kao dodatak toj odlici, enciklopedijski časopisi imaju mogućnost ne samo trajnog iznošenja najnovijih podataka, već i mogućnost da odabirom tema te njihovom širom, kadšto i ne sasvim enciklopedijskom obradom, stalno odgovaraju na trenutačne ili povremene interese korisnika. Dokaze za povećanje interesa korisnika

²⁹ »Zeitungen u. Zeitschriften«. Pierer's Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe, 4. Izdanje, Vol. XIX (Weck-Z), Heinrich August Pierer, Altenburg 1857–1865.

za neku temu u enciklopedijama danas je lako priskrbiti praćenjem broja posjeta člancima na stranicama *Wikipedije*³⁰; tako je npr. broj posjeta članku *Escherichia coli* na hrvatskim stranicama porastao s prosječnih 33,56 posjeta dnevno iz mjeseca prije izbijanja zaraze u Njemačkoj (IV. mj. 2011) na 295,39 posjeta u mjesecu nakon izbijanja zaraze (VI. mj. 2011), što pokazuje trenutačni porast interesa; s druge strane, potvrda povremenoga (svakogodišnjega) porasta interesa članak je *valentinovo*, koji je u svibnju 2011. posjetilo ukupno 302 korisnika, a u veljači, mjesecu kada se taj praznik slavi, posjetio ga je 13921 korisnik.

Pokušaji prilagodbe promjenama interesa korisnika vidljivi su npr. kod enciklopedija i leksikona izdavačke kuće *Brockhaus*, gdje se pojedini pojmovi za koje se smatra da su od trenutačnog znatnog interesa javnosti u pripremi novog izdanja obrađuju u opsežnim, izdvojenim, grafički posebno oblikovanim člancima, esejičkoga karaktera.

U još je većoj mjeri taj pristup uočljiv u internetskim izdanjima enciklopedija, npr. *Britannica.com*³¹ ili *Treccani.it*³², koje uz klasične enciklopedijske članke donose i čitav niz tematski razvrstanih članaka i drugih priloga kojima se pokrivaju aktualne teme. Ta skupina stalno ažuriranih dodatnih sadržaja u obliku elektroničkog enciklopedijskoga časopisa suplement je mrežnim enciklopedijskim sadržajima, na jednak način kao što se časopis *Journal encyclopédique* može smatrati dodatkom francuskoj *Enciklopediji* (Hoppner 2010., 16). Mrežne enciklopedije zajedno s dodatnim sadržajima čine enciklopedijske portale znanja, koji u današnje doba postaju jednim od glavnih ciljeva enciklopedičke djelatnosti (Jecić 2008., 191); time i dodatni sadržaji nalik elektroničkim enciklopedijskim časopisima dobivaju na važnosti, a njihova konačna uloga tek se preispituje.

2.3. *Konsolidiranost*

Časopisi, ponajprije znanstveni, književni i sl. paradigma su za primarne izvore informacija, koji donose izvorne radove, neobjavljena djela, osobne stavove i razmišljanja. Sasvim nasuprot tome, enciklopedička djela donose samo konsolidirane informacije pa su glavni predstavnik tercijarnih izvora informacija, koji »...nastaju konsolidacijom, prepakiranjem, reorganizacijom, evaluacijom, sintezom, kompaktiranjem, kondenzacijom, integracijom raspoloživih primarnih informacija s ciljem da

³⁰ Praćenje broja posjeta pojedinim člancima, te statistika vezana uz to dostupna je na stranica URL: <http://stats.grok.se> (29. VI. 2011).

³¹ URL: <http://www.britannica.com/> (29. VI. 2011).

³² URL: <http://www.treccani.it/> (29. VI. 2011).

ih se izrazi ili prezentira u obliku koji bolje odgovara potrebama specifičnih korisnika« (Toth 2002).

Načelo konsolidiranosti informacija u enciklopedičkim djelima posebno se očituje u odabiru bitnih informacija (relevantnost) te u njihovu iznošenju na prikladan način, što razumljivijem ciljanom korisniku bez stručnoga predznanja (razumljivost).

Isprva su enciklopedijski časopisi bili svojevrsan konglomerat primarnih i tercijarnih informacija. U njima se moglo naći izvornih znanstvenih radova, osobnih razmišljanja, političkih stavova, ali i kraćih književnih tekstova ili pjesama, što odudara od enciklopedičkoga načela konsolidiranosti informacija. Sljednici su takve sadržajne orijentacije današnji popularnoznanstveni časopisi. Oni nerijetko obrađuju kuriozitete, vrlo slabo poznate teme, koje su, premda ne uvijek napisane u obliku znanstvenih radova, često plod intenzivnog istraživačkoga novinarstva.

U današnjim je enciklopedijskim časopisima prevladao enciklopedički duh konsolidiranih informacija, pa se ponajprije donose pregledni članci koji na razumljiv (popularan) način, metodički tumače već dokazane činjenice objektivno, sagledavajući ih s više strana. Premda oblikom nešto slobodniji i manje sažeti od enciklopedičkih članaka, oni se uistinu mogu smatrati enciklopedičkima, ponajprije odabirom tema, nerijetko i naslova članaka koji su gotovo redovito jasno artikulirani i u obliku deskriptora jasno upućuju na glavni pojam što se u pojedinom članku obrađuje. Naglasak na edukativnosti koji se provlači od početaka enciklopedijskih časopisa, iako se oni često obraćaju svima (»za cijelu obitelj«), u današnje ih doba usmjerava na mlađi dio populacije, koja je u životnom dobu najaktivnijega stjecanja znanja. Pristupačnost enciklopedijskih časopisa najširoj publici uvjetovana je činjenicom da su oni, za razliku od znanstvenih (akademskih) časopisa, uglavnom privatni pothvati, pa ovisе o brojnosti čitateljstva i ekonomskoj uspješnosti.

2.4. Organiziranost

Kako bi enciklopedička djela mogla omogućiti korisniku da brzo i lako dođe do željene informacije, a time i ispuniti svoju osnovnu ulogu svojevrsnoga priručnika, nužno je da znanje što ga nude bude organizirano. Stoga se enciklopedički princip organizacije znanja može smatrati osnovom enciklopedičkoga koncepta, a svojom važnošću nadilazi granice enciklopedike.

Dohvat željene informacije enciklopedička djela korisniku omogućavaju organizacijom koja se bitno razlikuje od uobičajene linearne organizacije teksta većine literarnih djela, kakva se čitaju »od početka prema kraju«. Nelinearna organizacija enciklopedičkih djela podrazumijeva da je znanje podijeljeno na manje, pregledne

dijelove – članke. Njima se kao ishodišnoj točki istraživanja, kada je o tradicionalnim djelima riječ, pristupa zahvaljujući metodičkom slijedu kojim su oni nanizani. Daljnji slijed sadržaja korisnik kreira sam, već prema svojem interesu, slijedeći uputnice kojima su dijelovi znanja povezani. Takav organizacijski princip može se smatrati pretečom današnjega hiperteksta.

Podijeljenost sadržaja na manje, sasvim samostalne jedinice – članke, također je svojstveno enciklopedijskim, pa i svim drugim časopisima. Međutim, kako je časopis serijska publikacija, koja za razliku od tradicionalnog enciklopedičkoga djela nema zaokruženi sadržaj, već se stalno nadopunjava novim sadržajima, potpuna ili konačna pokrivenost tema časopisima nikada se ne može ostvariti. Zanimljivo je kako se kontinuirani proces dopune sadržaja može poistovjetiti s analognim procesima u mrežnim, virtualnim enciklopedijama kakva je npr. Wikipedija (Jecić, Boras, Domijan 2008., 124).

U enciklopedijskim časopisima postoji, dakako, i problem pronalaženja željene informacije, koji proistječe iz nemogućnosti metodičkoga (abecednoga, tematskoga) nizanja članaka, pa je i upitno koliko enciklopedijski časopis može poslužiti kao referentna literatura. Taj se problem u nekim enciklopedijskim časopisima nastoji riješiti objavljivanjem indeksa obrađenih tema koji pokriva jedno ili više godišta³³, što već u znatnoj mjeri olakšava pretragu. Noviji časopisi imaju i mrežno objavljene indekse, koje je moguće pretraživati abecedno, tematski ili prema ključnoj riječi³⁴, a kadšto su mrežno dostupni i tekstovi članaka. Takvi se časopisi po svojoj organiziranosti sasvim priključuju enciklopedičkim djelima, te smatramo da se mogu svrstati među referentnu literaturu.

3. Enciklopedička analiza dvaju hrvatskih enciklopedijskih časopisa

3. 1. *Znanje i radost, enciklopedijski zbornik (1942–44)*

God. 1942. Hrvatski izdavački bibliografski zavod³⁵ izdao je prvi svezak enciklopedijskoga zbornika *Znanje i radost*, enciklopedijskoga djela namijenjenoga »širokom krugu čitača: starijima, da osvježe i upotpune svoje znanje, mlađima, da pro-

³³ Npr. *Magasin encyclopédique*.

³⁴ Npr. *Drvo znanja*.

³⁵ Hrvatski izdavački bibliografski zavod (HIBZ) nastao je zakonskom odredbom u kolovozu 1941. godine, pretvorbom konzorcija Hrvatske enciklopedije (članovi su bili Mate Ujević i suradnici te Dragutin Schulhof i Rudolf Herceg, član Hrvatske seljačke stranke, zadužen za odnose s javnošću) osnovanog 1939., a bio je u nadležnosti Ministarstva prosvjete.

šire svoje vidike³⁶. Uredništvo su činili Ivo Horvat³⁷, glavni urednik, Slavko Batušić³⁸ i Ante Lui³⁹. Izdana su ukupno tri sveska, u razdoblju od 1942. do 1944. godine, svake godine po jedan, a potom je rad na zborniku prekinut.

Prema zamislima izdavača i uredništva, zbornik nije bio organiziran po krutom sustavu i redu, nego je osim enciklopedijskih članaka koji su pokrivali sva područja ljudske djelatnosti, donosio i pripovijetke, pjesme, mitove, dječje crteže, reprodukcije slika poznatih hrvatskih slikara, notne zapise, savjete o uzgoju kućnoga bilja, prijedloge sa shemama za izradbu dječjih igračaka, tablice životinjskih tragova i poštanskih maraka koje su tada bile u optjecaju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, itd. Članke su pisali vanjski suradnici, poznati stručnjaci u svojim strukama, poput Frana Tućana, Petra Mardešića i Mladena Deželića, djelomice suradnici ili članovi uredništva Hrvatske enciklopedije, koja je izlazila u to doba, a djelomice stručnjaci i pisci, poput Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića, koji su bili angažirani isključivo za suradnju u zborniku. Unatoč orijentaciji časopisa prema mlađoj publici, autorski pristup člancima bio je vrlo ozbiljan, o čemu svjedoči i više primjera citira-

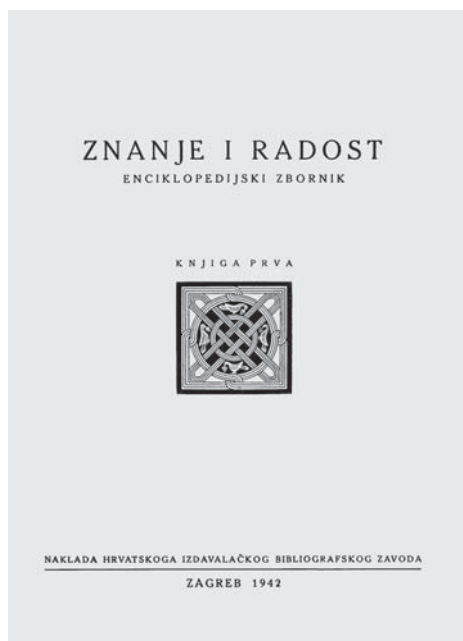
³⁶ *Znanje i radost*, enciklopedijski zbornik, knjiga prva, Uvodne riječi

³⁷ Ivo Horvat (1903–94), hrvatski književnik, leksikograf i bibliograf. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1926. diplomirao hrvatski, povijest i njemački jezik, radio kao gimnazijski profesor. Član glavnog uredništva *Hrvatske enciklopedije* u Hrvatskom izdavačkom bibliografskom zavodu 1941–45. God. 1951–62. glavni urednik *Bibliografije* u LZ-u. Uređivao je katoličke listove *Luć* i *Krijes*. Pjesme i crtice objavljivao u periodici. Tiskane su mu dvije zbirke pjesama izrazito kršćanskog nadahnuća: *Zvući osame* (1925) i *Riječi srca* (1929). Bavio se i esejistikom, feljtonistikom, književnom poviješću te prevodenjem s njemačkoga i japanskoga.

³⁸ Slavko Batušić (1902–79), hrvatski teatrolog i redatelj, pisac, povjesničar umjetnosti, leksikograf i prevoditelj. God. 1925. diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, studij povijesti umjetnosti nastavio na pariškoj Sorbonni i na École de Louvre. Doktorirao u Zagrebu 1927. Asistent I. Raića i B. Gavelle, tajnik Drame (1929–35), tajnik i zamjenik intendanta (1935–40) te dramaturg (1941) HNK u Zagrebu. Za rata radio u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, zatim je bio voditelj Arhiva i muzeja HNK, a 1950–72. i redoviti prof. na Akademiji dramske umjetnosti, na kojoj je s prekidima predavao od 1938. Suutemeljitelj (1966) i voditelj Odsjeka za teatrologiju Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU. Predavao i u inozemstvu. Dobitnik je mnogih nagrada. Osim znanstvenih radova, koje je objavljivao u hrvatskim i inozemnim časopisima, pisao je pjesme, novele, romane, putopise i drame te eseje, feljtone, književne i likovne prikaze. Kao leksikograf surađivao u hrvatskim i inozemnim enciklopedijskim izdanjima; bio glavni urednik Enciklopedije likovnih umjetnosti te Bibliografije rasprava i članaka likovnih umjetnosti (12. knj.) u izdanju Leksikografskoga zavoda. Uređivao kazališne časopise, priređivao književna izdanja i prevodio s francuskoga i njemačkoga.

³⁹ Ante Lui (1908–93), hrvatski zoolog. Studij prirodnih znanosti i zemljopisa završio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1931). Doktorirao 1954. na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu. Isprva gimnazijski prof. (1931–47), potom prof. na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu (1947–60). God. 1960–76. prof. na zagrebačkom Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Bavio se fotobiologijom, razvojnou biologijom, regeneracijom i nespolnim razmnožavanjem beskralježnjaka, osobito žarnjaka, te proučavanjem učinka citostatika, insekticida i teških metala na tu skupinu životinja. Autor više od 20 udžbenika iz biologije za osnovnu i srednju školu (Hrvatska enciklopedija).

nja članaka u znanstvenoj literaturi⁴⁰. Na početku svakoga sveska donesen je pregledni sadržaj svih u njemu objavljenih članaka, a posljednji je svezak trebao donijeti i pregled sadržaja svih svezaka, raspoređen po strukama.

Slika 5. Naslovnica enciklopedijskoga zbornika *Znanje i radost* (1942)

3. 1. 1. Struktura sadržaja

Za razliku od klasične enciklopedije, enciklopedijski zbornik *Znanje i radost* nije nastojao predočiti cjelokupno ljudsko znanje sistematski razvrstano npr. abecednim redom, nego je izbor tema bio nasumičan, a »da se izbjegne jednoličnost, u knjizi se izmjenjuje teže i lakše štivo, i isprepleću se članci iz različitih grana znanosti i umjetnosti«⁴¹. Ipak, nasumičnom izboru tema unatoč, može se uočiti poveznica između pojedinih članaka, pa se tako npr. u prvom svesku nalazi članak o skupljanju maraka i tablica maraka Nezavisne Države Hrvatske, članak o Braziliji te članak o

⁴⁰ Npr. Majnarić, I.: »Plemstvo dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća, *Studia lexicographica*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2008., God. 2., br. 1. str. 115–126; Hameršak, M.: Višestruki odnosi i neočekivani ishodi: prvo stoljeće hrvatske dječje književnosti iz vizure povijesti čitanja, knjige i djetinjstva. *Časopis za suvremenu povijest*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2009., Vol. 41., br. 3. str. 783–804.

⁴¹ *Znanje i radost*, enciklopedijski zbornik, knjiga prva, Uvodne riječi.

prašumama uz rijeku Amazonu, biografski članak o Wolfgangu Amadeusu Mozartu, a odmah potom notni zapis menueta iz njegove opere „Don Juan“, zatim dijelovi Homerove „Ilijade“ („Hektor se oprašta od Andromahe“), „Odiseje“ („Odisej i Telemah“) te esej o epskom pjesništvu starih Grka itd. Također, pojedine se teme obrađuju te proširuju u svim svescima, npr. u prvom se svesku nalazi članak o povijesnom razvoju brodova⁴², u drugom o podmornicama⁴³, a u trećem o upravljanju brodovima⁴⁴.

3. 1. 2. Struktura članaka

S obzirom na to da je riječ o zborniku, zbirci više ili manje enciklopedijskih članaka velikoga broja potpisanih autora, ponajprije namijenjenog djeci za zabavu i pouku, nije se težilo »uniformiranosti«, tj. nije se nastojalo članke stilski ujednačiti, što je pravilo u enciklopedijskim djelima nastalima suradnjom, pa su oni vrlo šaroliki, čak i jezično i pravopisno neujednačeni (neki autori pišu korijenskim pravopisom, a drugi ne), pa se, osim enciklopedijskih članaka u zborniku nalaze i književne kritike (npr. članci I. G. Kovačića o Ivani Brlić Mažuranić te o V. Nazoru, gdje se autor otvoreno divi Nazorovoj odluci da se u podmakloj dobi pozabavi i suradnjom u zborniku, koji naziva enciklopedijom za mladež⁴⁵) te eseji.

3. 2. *Drvo znanja (1997–)*

U siječnju 1997. godine zagrebačko nakladničko poduzeće SysPrint⁴⁶ izdalo je u suradnji s izdavačkom kućom Marshall Cavendish⁴⁷ prvi broj *Drva znanja*⁴⁸, enciklopedijskoga časopisa za mlade. Časopis izlazi jednom mjesečno tijekom školske godine, a do 2003. godine, kada počinje samostalno izlaziti pod nazivom *Novo drvo*

⁴² *Znanje i radost*, enciklopedijski zbornik, knjiga prva, članak »Povijesni razvitak broda«, str. 46., autor Petar Mardešić.

⁴³ *Znanje i radost*, enciklopedijski zbornik, knjiga druga, članak »Podmornica«, str. 44., autor Petar Mardešić.

⁴⁴ *Znanje i radost*, enciklopedijski zbornik, knjiga treća, članak »Kako kapetan vodi svoj brod«, str. 207., autor Petar Mardešić.

⁴⁵ *Znanje i radost*, enciklopedijski zbornik, knjiga prva, članak »Vladimir Nazor«, str. 250., autor Ivan Goran Kovačić.

⁴⁶ URL: <http://www.sysprint.hr/>

⁴⁷ Marshall Cavendish je izdavačka kuća koju su 1968. osnovali Norman Marshall i Patrick Cavendish u Londonu, 1980. pripojena je tvrtci Times Publishing Group, danas tiskarskoj i izdavačkoj podružnici konglomerata Fraser and Neave sa sjedištem u Singapuru. Izdaje knjige za djecu, enciklopedije, časopise i e-knjige. Djeluje u SAD-u.

⁴⁸ URL: <http://drvo-znanja.blogspot.com/2009/04/broj-1-sijecanj-1997.html>

znanja, svaki je broj imao 48 stranica u boji, sadržavao 15 članaka bogato ilustriranih sa stotinjak fotografija te mnoštvom crteža, shema i zemljovida, često uz edukativni poster. Na kraju svakoga pojedinoga broja nalazio se kviz, kako bi čitatelji mogli provjeriti svoje znanje⁴⁹.

Od 2003. godine broj stranica je povećan na stotinjak, a uz svaki se broj nalazi interaktivni CD-ROM s indeksom članaka objavljenih u časopisu, linkovima na njihove internetske verzije, linkovima na druge internetske stranice sadržaj kojih je u vezi s temama obrađenima u časopisu, dokumentarnim filmovima, animacijama, najavama novih filmova i knjiga, kvizom znanja i zvučnim zapisom engleskoga teksta iz časopisa što ga čita izvorni engleski govornik. U časopisu surađuje niz stručnjaka iz različitih područja, bilo u svojstvu autora, bilo redaktora ili savjetnika⁵⁰.

Slika 6. Naslovnice časopisa *Drvo znanja* (2009)⁵¹

⁴⁹ URL: <http://www.festivalznanosti.hr/2003/sysprint.html>

⁵⁰ URL: <http://www.sysprint.hr/drvo/>

⁵¹ URL: <http://www.sysprint.hr/drvo/sviBrojevi121-140.html>

3. 2. 1. Struktura sadržaja

Članci objavljeni u *Drvu znanja* obrađuju teme iz svih grana znanosti i umjetnosti te iz svih područja ljudskoga djelovanja, a njihov je izbor često povezan s događajima ili pojavama koje su u središtu trenutačnoga zanimanja javnosti (npr. članak o ptičjoj gripi u trenutku izbijanja epidemije na Dalekom istoku te pojava prvih slučajeva oboljenja u Europi⁵²). Na internetskoj stranici časopisa nalazi se kazalo svih članaka poredanih abecednim redom, objavljenih od 1997. do danas, te radi lakšega snalaženja raspoređenih u sedam cjelina: životinje i biljke, čovjek i umjetnost, planet Zemlja, znanost i tehnologija, ljudsko tijelo, povijest te zemljopis. Klikom na broj otvara se stranica s njegovim sadržajem, gdje su navedeni svi članci; njihov pregled, međutim, nije moguć, ali su od 47. broja nadalje uz naslov navedene poveznice do internetskih stranica koje se bave istom temom. Također, moguć je pregled kazala organiziranoga po brojevima časopisa.

Časopis ima stalne rubrike, neke od samoga početka izlaženja (kviz, English?... OFKORZ, izlog knjiga, vijesti), a neke uvedene ili ukinute tijekom godina (atlas, hokus pokus, zanimljivosti). Također, postoje teme koje se nastavljaju iz broja u broj (npr. niz članaka o građi ljudskoga tijela).

3. 2. 2. Struktura članaka

Svi članci objavljeni u časopisu *Drvo znanja*, bez obzira na područje iz kojeg obrađuju temu i bez obzira na autora, imaju zajedničku strukturu: na početku članka posebno je istaknut sažetak s kratkom definicijom ili najzanimljivijim činjenicama koje se potom detaljnije razrađuju u samome članku, ili kratkom biografijom osobe, ako je riječ o biografskom članku. Članci su podijeljeni u više odjeljaka, jasno odvojenih razmakom i posebnim naslovom, a neki dijelovi koji su ili posebno zanimljivi ili nisu u izravnoj vezi s člankom, ali mogu pomoći njegovu razumijevanju te dodatno proširiti znanje, odvojeni su u posebnom okviru, ili se od ostatka teksta razlikuju fontom (tako je, npr., odvojena biografija Juana Dominga Peróna u biografskom članku o Eviti Perón⁵³). Članci su bogato ilustrirani fotografijama, uglavnom objašnjenima dodatnim komentarima. Kako bi se čitateljima dodatno olakšalo snalaženje, na rubu stranica članka nalazi se oznaka u boji tematske skupine u koju je razvrstan.

⁵² *Drvo znanja*, br. 90., str. 58–63.

⁵³ *Drvo znanja*, br. 91., str. 44–47.

3. 3. *Analiza i usporedba odabranih članaka*

»Enciklopedičnost« članaka u enciklopedijskim časopisima provjerena je usporedbom članaka o mišićima: *Mišići pokreću naše tijelo* iz enciklopedijskog zbornika *Znanje i radost* i *Mišićni sustav* iz enciklopedijskoga časopisa *Drvo znanja* s člankom *Mišićni sustav* iz Hrvatske enciklopedije.

Članak *Mišićni sustav* iz Hrvatske enciklopedije stroge je enciklopedijske forme, sažet i jasan: ima III redaka, započinje kratkom definicijom te podjelom na osnovne skupine mišića. Potom slijede odjeljci Prugasti mišići i Glatka mišićna vlakna, u kojima je objašnjena njihova funkcija i način rada, veza sa živcima te spomenu-te biokemijske reakcije koje se odvijaju tijekom mišićnoga rada. Pojedini se pojmovi (npr. neurotransmiter, adenozin-trifosfat, acetilkolin, aktin) ne objašnjavaju detaljno, s obzirom na to da u enciklopediji postoje članci posvećeni upravo njima. Članak ima nekoliko uputnica na druge članke (mioglobin, glikoliza, srce, biceps, triceps). Ilustriran je trima crtežima koji prikazuju mišićni sustav čovjeka, vlakno prugastoga mišića i stanicu glatkoga mišića.

Članak *Mišići pokreću naše tijelo* objavljen u enciklopedijskom zborniku *Znanje i radost* ima 227 redaka, a sastoji se od uvoda i kratke definicije te sljedećih odjeljaka: Vrste, građa i rad mišića, Mišići i električna struja, Brzina stezanja mišića, Hrana, rad i umor mišića, Tjelesno kretanje, Reumatizam mišića. Ilustriran je trima crtežima (Mišići ruke; Motorne pločice živčanog vlakna predaju mišićnim vlakancima nalog za pokret; Duboki mišići hrptenice drže hrptenicu uspravno i pokreću je. Poredani su slično kao katarke, koje drže stupove). Pisan je jasnim i jednostavnim jezikom, objašnjenja su potkrijepljena primjerima iz svakodnevnoga života, ne ulazi se u objašnjavanje složenih biokemijskih procesa što se zbivaju tijekom mišićnoga rada, pa je očito namijenjen čitateljima koji se prvi puta susreću s obrađenom temom.

Članak *Mišićni sustav* objavljen u časopisu *Drvo znanja* ima 199 redaka, a nakon uvoda s definicijom podijeljen je na sljedeće odjeljke: Vrste mišića, Krvne žile i živci, Građa poprečnoprugastih mišića, Djelovanje poprečnoprugastih mišića, Mišićni tonus, Ozljede mišića, Tjelesna aktivnost. Dva su odjeljka izdvojena: Inervacija živcima (24 retka) i Glavni mišići u tijelu (39 redaka). Članak je ilustriran s 13 fotografija u boji, a ni jedna ne prikazuje građu mišića, već ljude pri bavljenju različitim sportovima i djecu u igri. U članku se, osim ostalih organskih sustava koji sudjeluju pri radu mišića, spominju i kemijski spojevi potrebni za prijenos živčanih impulsa, pa je za potpuno razumijevanje teksta potrebno dobro predznanje.

Lako je uočiti da sva tri članka imaju sličnu strukturu: svi započinju definicijom, nastavljaju podjelom na pojedine mišiće te se potom bave njihovom građom, načinom funkcioniranja, itd. Sva tri članka jednako kvalitetno prenose informacije, ali su različitoga stupnja složenosti, s obzirom na to da su namijenjeni različitim cilj-

nim skupinama, a razlikuju se i opsegom; tako je enciklopedijski članak štur i suhoparan, što je posljedica strogih pravila pisanja (potpuni uvid u temu može se steći tek čitanjem niza uputnicama povezanih članaka), a članci u enciklopedijskom zborniku *Znanje i radost* i u enciklopedijskom časopisu *Drvo znanja* idu u širinu, dotičući se i drugih područja što se tiču mišićnoga sustava (npr. tjelovježba i zdravlje). Unatoč tomu, može se zaključiti da se u svim tim člancima provlači znatna mjera enciklopedičnosti.

Tablica 1. Usporedba odabranih članaka prema različitim kriterijima

kriterij	Hrvatska enciklopedija	Znanje i radost	Drvo znanja
broj redaka	111	227	199
broj odjeljaka	3	7	8 + 2
broj i vrsta ilustracija	3 crteža	3 crteža	13 fotografija u boji
složenost	srednje složeno	jednostavno	srednje složeno
ciljna skupina	studenti, odrasli s najmanje srednjoškolskim obrazovanjem	mlađe dobne skupine, odrasli bez predznanja	srednjoškolska djeca, odrasli sa srednjoškolskim obrazovanjem
datci	poveznice na srodne članke	–	CD-ROM s filmom i internetskim poveznicama

Zaključak

Ovim se radom nastojalo prikazati da je enciklopedijski časopis posebna vrsta periodične publikacije koja sveobuhvatno obrađuje sva područja ljudskoga znanja, interesa i djelatnosti, donoseći priloge što enciklopedički tumače poznate pojmove, ali i informiraju čitatelja o najnovijim dostignućima i spoznajama. Po svojoj sveobuhvatnosti i odabiru tema te metodičkom izlaganju, razlikuje se od sličnih, popularno-znanstvenih časopisa koji te sveobuhvatnosti nemaju, a koji nerijetko donose i primarne informacije u obliku izvornih radova i priloga nastalih kao plod istraživačkoga novinarstva. Djelujući poučno i informativno, kadšto i zabavno, enciklopedijski se časopis zbog aktualnosti svojih priloga te njihove nešto slobodnije forme nameće kao poželjan suplement enciklopedičkih djela. Takav se suplement danas često javlja u obliku dodatnih sadržaja mrežnih enciklopedija i enciklopedijskih portala znanja, s kojima enciklopedijski časopis ima mnogo zajedničkoga. Uz dodatak indeksa tema, koji mogu biti tiskani ili elektronički, svestrano pretraživi i mrežno dostupni, enciklopedijski časopisi postaju oblik referentne literature sasvim upotrebljiv za produbljivanje spoznaja ili npr. pisanje referata o nekoj temi od interesa, što ih ujedno čini nekom vrstom enciklopedičkih djela.

4. LITERATURA

- Hameršak, M.:** Višestruki odnosi i neočekivani ishodi: prvo stoljeće hrvatske dječje književnost iz vizure povijesti čitanja, knjige i djetinjstva. *Časopis za suvremenu povijest*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2009., Vol. 41., br. 3., str. 783–804.
- Höppner, S.:** Was ist eine enzyklopädische Zeitschrift? Lorenz Okens Isis und die Literatur (1817–1848). *Kolloquium Lexikographik als literarisch-künstlerische Schreibweise*. Ruhr-Universität Bochum, May 27–29, 2010.
- Isis, oder encyclopädische Zeitung, vorzüglich für Naturgeschichte, vergleichende Anatomie und Physiologie*, br. 1., Jena 1817., str. 1. URL: <http://zs.thulb.uni-jena.de/content/main/journals/isis.xml> (28. VI. 2011)
- Jecić, Z.:** *Virtualna enciklopedija: redefiniranje zadaće enciklopedijske djelatnosti*, doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2008.
- Jecić, Z.; Boras, D.; Domijan, D.:** Prilog definiranju pojma virtualna enciklopedija. *Studia lexicographica*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2008., God. 2., br. 1. str. 115–126.
- Katz, A. W.:** *Introduction to Reference Work*, Sv. 1. McGraw-Hill, New York 1978.
- Majnarić, I.:** »Plemstvo dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća, *Studia lexicographica*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2008., God. 2., br. 1., str. 115–126.
- Lénardon, D.:** *Le Journal Encyclopedique; author and subject index of the first ten years together with a complete annotated list of articles on foreign literatures, 1756–1793*, Ph. d. Thesis. University of Toronto, Toronto 1959.
- Sajou, J. B.:** Table générale des matières par ordre alphabétique des 122 vol. qui composent le Magasin encyclopédique. Pariz 1819.

- Toth, T.:** *Podjela informacija po vrsti.* Hrvatsko informacijsko i dokumentacijsko društvo, 2002. URL: http://www.hidd.hr/articles/podjela_informacija.php (27. VII. 2010).
- Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2000.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik, Sv. III (Doh–Gra), EPH, Novi Liber, Zagreb 2004.
- Rječnik hrvatskog jezika, Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga, Zagreb 2000.
- The World Book Dictionary, Vol. I (A–K), World Book, Inc., Chicago, London, Sydney, Toronto 1994.
- Pierer's Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe, 4. Izdanje, Vol. XIX (Weck–Z), Heinrich August Pierer, Altenburg 1857–1865.

ENCYCLOPAEDIC MAGAZINES

Zdenko Jecić

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

Darija Domijan

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

SUMMARY: This paper researches the encyclopaedic magazine as a separate type of periodical publications, its relation to similar, e.g. popular-science magazines and especially its relation to encyclopaedic works. An analysis is made of four historical magazines that have in their titles or subtitles the adjective encyclopaedic: *Journal encyclopédique*, *Giornale enciclopedico*, *Magasin encyclopédique*, and *Isis, eine encyclopädische Zeitschrift.*, as well as an analysis of encyclopaedic principles characteristic of encyclopaedic magazines: comprehensiveness, up-to-dateness, consolidarity and the level of organization. Qualities of encyclopaedic magazines are researched in detail using an encyclopaedic analysis of two Croatian examples: *Znanje i radost*, and *Drvo znanja*. The research shows that the encyclopaedic magazine is a periodical publication that comprehensively deals with all areas of human knowledge, interests and activities, publishing articles that deepen the notions of known ideas, but also inform their reader about the latest achievements and notions. Basic differences with regard to popular-science magazines are comprehensiveness and choice of themes, methodical presentation and being more oriented towards tertiary information. With a supplement of indexes that can be printed or electronic, cross-referenced and available on-line, encyclopaedic magazines are becoming a form of referential literature as well as a type of encyclopaedic work.

Keywords: *encyclopaedic magazine, encyclopaedic works, referential literature*